

OLIMPINIO SPORTO ATMINTIES KONSTRAVIMAS *RADIJO SVOBODA* LAIDOSE: CONTENT ANALIZĖ

Lauras Grajauskas, Regina Tamulaitienė

Šiaulių universitetas

Įvadas

Sportas – toks socialinis-kultūrinis reiškiny, kuris kiekvieną kartą aktualizuoja istorinę sąmonę. Dažniausiai net tie, kurie mažai išmano sporto istoriją ar ja nesidomi, sporto varžybų ir renginių dėka sužino apie šalių, kurių sportininkai ar komandos susitinka sporto arenose, kultūrą, mokslą, politiką, ekonomiką, religiją, o istorinė atmintis atgamina praeities sporto įvykius, faktus, raidos ypatumus. Remiantis dabarties mokslo paradigmomis, *atmintis* išsivaizduojama kaip prisiminimo, atminimo ir minėjimo dermė, o į atminties archyvą bei istorinį kultūrinį paveldą žvelgiama atmintinumo požiūriu, kurį išreiškia (Nora, 1992) *Atminties laukas / vietos* (angl. *Site / realms of memory*) ir jo pasekėjų iškelta atmintinų vietų, apimančių vietas, tekstus, meno kūrinius, paminklus ir kitus atmintį prikaustančius ir minėtinius ženklus, koncepcija. Remiantis J. Rüssen (1997, p. 31), *atmintis yra praeitį aktualinančios mentalinės operacijos, o toks suvokimas esąs identiškas istorinei sąmonei*. Jis istorinę sąmonę apibrėžia taip: *Istorinė sąmonė yra ypatingas orientavimosi esamoje gyvenimo aplinkybėse būdas. Ji gražina mus į praeitį ir primena tuos įvykius ir aplinkybes, be kurių mes nežinotume, kas iš tikrųjų vyksta <...>. Istorinė sąmonė susieja praeitį su dabartiniu laiku taip, kad esamasis laikas įgauna ateities perspektyvą*. Istorikas A. E. Senn (2005, p. 19) teigia, jog atsiminimai gali būti labai objektyvūs arba gali būti išfiltruoti metų ir išorinių faktų, be to, jie gali pateikti liudijimų, kurie bus visiškai priešingi dokumentams, todėl reikia sukurti naują metodologiją, t. y. istorikai turėtų daugiau naudotis atsiminimais ir interviu bei drąsiai peršokti tradiciniuose dokumentuose pasitaikančias spragas. Atsiminimai yra vertingi istorijos šaltiniai, padeda išryškinti istorinių įvykių detales, nustatyti jų prasmę ir reikšmę, papildyti vieno ar kito sporto įvykio supratimą, tačiau juose daug subjektyvumo, juos reikia vertinti kritiškai, lyginti pasakojimą su išlikusiais dokumentais, ar jų fragmentais. Šiame straipsnyje, remiantis minėtų autorių teorine atminties samprata, atliktas empirinis tyrimas – radijo *Svoboda* laidų *Dokumenty prošlovo* (Документы прошлого), transliuotų 2000–2009 metais, turinio (angl. *content*) analizė, kai laidų diskurse į vieną vi-

sumą jungiami dokumentai, atsiminimai, dialogai, pasakojimai, atspindintys istorinės atminties apie olimpinio sporto elementus bei jų interpretacijas, kurie dabartyje nepraradę savo aktualumo.

Tyrimo pagrindą sudaro *problemėnis klausimai*: kokie olimpinio sporto istorijos aspektai analizuojami, kaip jie interpretuojami ir vertinami radijo transliacijų sporto klausimais kontekste.

Tyrimo objektas – atmintis apie olimpinį sportą radijo *Svoboda* laidose *Dokumenty prošlovo*.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti radijo *Svoboda* laidas *Dokumenty prošlovo* olimpinio sporto istorijos aspektu.

Tyrimo metodai. Analizuoti olimpinio sporto istorijos bruožus, pasitelkus radijo laidų tekstų kokybinę analizę. Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, remtasi istorikų, edukologų mokslinė literatūra, teikiančia informacijos apie dabarties mokslo paradigmas, kur atmintis išsivaizduojama kaip prisiminimo, atminimo ir minėjimo dermė, o į atminties archyvą bei istorinį kultūrinį paveldą žvelgiama atmintinumo požiūriu. Kokybinė analizė atlikta pagal prasminius lizdus, nurodytus K. Cotton (2007). Jie padėjo nustatyti kategorijas ir subkategorijas, reprezentuojančias sporto atstovų patirtį, išgyvenimus, papildyti įvairių olimpinių žaidynių istorijos tarpsnių charakteristiką, išskirti jų bruožus. Tyrimui taikyta mišrioji tikslinė atranka, *tyrimo imtį* sudarė transliuotos radijo laidos (N = 12), jose pateikti archyvų šaltiniai (N = 17), reflektavę vedantieji, dalyviai ir klausytojai (N = 30), laidų diskurse aptarta per 180 asmenų.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Radijo Svoboda transliuotų laidų (1 lentelė) kūno kultūros ir sporto istorijos tematika per XXI a. pirmąjį dešimtmetį pakankamai įvairi. Jų turinyje gausu archyvinių dokumentų, ar jų ištraukų, pasakojimų, dialogų su sporto istorikais, treneriais, sporto darbuotojais, žurnalistais, klausytojais. Laidose pateikiamų dokumentų, atsiminimų, knygų turinys rodo santykį su olimpiadų istoriniais procesais, atspindi jose dalyvaujančių asmenų įvairiapusišką požiūrį ir nuostatas. Dokumentų identifikavimas, turinio supratimo ir interpretavimo analizė, nuostatos padeda pažinti olimpinio sporto realybės situaciją praeityje,

požiūrio į jį pokyčius dabartyje. Radijo laidos sugrupuotos pagal atskiras problemas: olimpinis sportas, bendrieji sporto raidos aspektai, sporto ir politikos sąsajos. Dažniausiai radijo laidose nagrinėjamos olimpinio sporto problemos, o jų transliacijų padažnėja Olimpinių žaidynių (OŽ) vyksmo periode. Laidose nagrinėjamų dokumentų tekstų, jose daly-

vavusių asmenų pasakojimų, dialogų, atsiminimų aspektas – kritinė analizė. Dokumentai apibūdinami, lyginami, vertinami, pateikiamos turinio teiginių interpretacijos, gausus aptartų asmenų skaičius, sporto šakų įvairovė atsispindi atvirose diskusijose bei refleksijose.

1 lentelė. *Radijo Svoboda laidų olimpinio sporto tematika turinio analizė*

Laidos pavadinimas	Dokumentai / dalyviai (N)	Tekstas	Turinio apibūdinimas ir aptarti asmenys (N)
Sporto šimtmetis	0 / 4	Pasakojimas, dialogas	Naujausi sporto istorijos faktai ir dokumentai. A. Nilino knygos aptarimas. (57)
Futbolas ir politika	4 / 3	Pasakojimas, dokumentai, dialogas	Sportas ir politika SSRS. „Organizacinės išvados“ sporte. SSKP CK kūno kultūros ir sporto sektoriaus veikla. Futbolas – išskirtinis sovietmečio sportas. Pasirengimas 1964 m. OŽ. (27)
Tarybinių atletų pasirodymas 1952 m. OŽ	1 / 1	Pasakojimas, dokumentai	SSRS sporto istorijos faktai. Sportas ir politika. Dokumentai apie dalyvavimą OŽ. V. Semičastnovo atsiminimai apie tarybinių atletų pasirodymą OŽ. (28)
1952 m sporto žaidynės	3 / 1	Dokumentai	Pasirengimas olimpiniam sporto sezonui. (4)
Papulkininkio N. Muravjovo 1952 m. raštas	1 / 1	Dokumentai	Dėl futbolo komandos CDSA. (17)
Iš Olimpinių žaidynių istorijos	0 / 3	Dialogas	Atsiminimai apie Amsterdamo OŽ (1928) ypatybes. (10)
Olimpiada – 64	3 / 3	Pasakojimas, dialogas	Politika sporte ir sportas kaip politika. Ar Tokio OŽ dalyviai ir vadovai žinojo apie politinius pasikeitimus šalyje, kurios įkarštyje, 1964 spalio 14, iš valdžios buvo pašalintas N. Chruščiovas. Slapti SSRS pasiuntinio Japonijoje dokumentai ir jų analizė. (3)
„Olimpiniai“ TSRS KGB dokumentai	5 / 3	Dialogas, dokumentai	Olimpinio sporto istorija. Dokumentai apie Maskvos OŽ. Boikoto priežastys. (7)
Amžiaus jubiliejus. Olimpiadų ceremonijos prieš 100 metų ir šiandien	0 / 1	Pasakojimas	OŽ atidarymo ceremonijų ištakos ir pradžia (1896–1907). Rusijos dalyvavimas 1908 OŽ, pirmieji olimpiniai čempionai. (11)
Ar galima atskirti olimpiadą nuo politikos?	0 / 2	Dialogas	Pokalbis su OŽ istoriku Dž. Chobermanu. (4)
Kaip prieš pusę amžiaus nugalėdavo olimpiečiai	0 / 3	Dialogas	Akimirkos su sporto istoriku J. Tepperiu. SSRS sportininkų startai pirmosiose žiemos OŽ (1956 vasaris) Italijoje. (9)
Vakarų ir Rytų istorijos	0 / 5	Dialogas	Radio Svoboda korespondentės Vilniuje interviu su Ž. Savicku, M. Paulausku, J. Kairiu. (7)

Laidoje „1952 m. sporto žaidynės“ pateikti slapti archyviniai dokumentai, kurie parodo tuometinio Sąjunginio kūno kultūros ir sporto komiteto prie SSRS Ministrų tarybos pirmininko N. Romanovo susirūpinimą, rengiantis OŽ. 1952 liepos 5 d. rašte SSRS Ministrų tarybos prezidentui N. Romanovas, pažymi, jog: „ryšium su tuo, kad Austrijos komanda dalyvaus 1952 m. OŽ, tikslinga būtų 10 dienų į Vieną pasiųsti nusipelnčius sporto meistrus G. I. Fedotovą ir E. I. Jelisejevą austrų futbolininkų taktikai ir technikai išanalizuoti“. Tačiau iš kito laidoje pateikto dokumento (1952 liepos 10) paaiškėja, kad planuota išvyka atšaukiama, nes „austrai tomis dienomis pralaimėjo Vengrijos futbolo komandai, o pastarieji – TSRS futbolininkams“. Pateikti faktai

leidžia teigti, kad patirties iš pralaimėjimų sporto arenoje sovietmečio funkcionieriai ir sportininkai įgyti nesiekė. Laidose pateikiamuose slapčiuose dokumentuose „Dėl Maskvoje įvykusių tinklinio pasaulio pirmenybių“ (1952 08 19), pasirašytame N. Romanovo, išryškėja didžiojo sporto finansavimo aspektai bei resursai, skiriami sportinei veiklai, numatytos lėšos pasaulio pirmenybių tinklinio varžybų dalyviams, t. y. per 244 užsienio sportininkų, „apgyvendintų viešbučiuose Maskva ir Metropolis, maitinimui skirta 80 rb. dienai. Tokios sumos nepakako, todėl prašyta padidinti iki 90 rb., iš viso skirta 30 000 rb.“.

Transliuojamose radijo laidose aptariami nauji olimpinio sporto istorijos faktai, pristatomos mokslinių darbų publikacijos. Laidoje „Tarybinių

atletų pasirodymas 1952 m. Olimpinėse žaidynėse“, pristatyta V. Semičastnovo (2002) knyga, kurioje analizuojami autoriaus prisiminimai apie sovietinių sportininkų dalyvavimą pirmosiose, 1952 m., OŽ Helsinkyje. Jis, tuometinis VLKJS CK sekretorius, prisimena, jog: „1951 m. balandžio mėn. buvo įkurtas Tarybinis nacionalinis olimpinis komitetas, o po mėnesio Vienoje jį pripažino TOK. Visi šie įvykiai buvo lydimi nelengvos užkulisinės kovos – „šaltasis karas perėjo ir į sporto sferą“. Pirmos problemos kilo tarp Kinijos ir Taivano. Galiausiai Taivanas atsisakė dalyvauti žaidynėse, o kvietimas į Pekiną pateko per vėlai, dėl to į Helsinkį atvyko vos vienas kinų sportininkas. TSRS delegacijoje buvo 295 asmenys“. Knygos pristatymo metu paaiškėjo, kad rimčiausi politiniai nesutarimai Helsinkio OŽ buvo „ne kinų problema, o ginčai apie padalytą Vokietiją bei įtempti santykiai tarp TSRS ir Jugoslavijos, tarp Stalino ir I. B. Tito. Ta įtampa persikėlė į futbolininkų susitikimą Helsinkyje“. Atsiminimų autorius prisimena, kad „pradžioje tame susitikime pirmavo jugoslavai, futbolininkai įžeidinėjo vienas kitą <...>, esant rezultatui 3:0, pakako jugoslavui pareikšti „sulūžo, byra stalininė mašina“ ir kai mūsų futbolininkai, tarsi įgijo antrąjį kvėpavimą; <...> padedant anglų teisėjui, kitą dieną jugoslavai laimėjo 3:1. Mes gedėjome dėl pralaimėjimo, kai kurie funkcionieriai netgi buvo nubausti“. Tačiau labiausiai Kremlius apgailestavo dėl galutinių rezultatų, nes SSRS sportininkai, žaidynėse iškovoję mažiau apdovanojimų nei JAV, užėmė antrąją vietą. Knygos autorius prisimena, jog: „delegacijos, sugrįžusios į Maskvą, rūsčiais veidais laukė G. M. Malenkovas, M. A. Suslovas, L. M. Kaganovičius, vėliau atėjo L. P. Berija, kuris vis komentavo, jog ne ten jus atvežė, reikėjo vežti kitu adresu, kur – atspėti nesunku <...> Malenkovas informavo Staliną <...> iki ryto rengėme pareiškimą spaudai, parengtą tekstą per pasiuntinį parodė Stalinui <...> laimei jokių „organizacinių išvadų“ mūsų atžvilgiu nebuvo“. Šio olimpinio sporto istorijai reikšmingo fakto – sovietinių futbolininkų pralaimėjimo Helsinkyje Jugoslavijos komandai – pasekmės, taip vadinamos „organizacinės išvados“ žymiai aiškiau išreikštos 1952 08 22 papulkininkio N. Muravjovo laiške K. J. Vorosilovui. Komandai, pralaimėjusiai Jugoslavijos rinktinei (tik prieš pat OŽ komanda pavadinta Центрального дома Советской Армии – ЦДСА) neleista dalyvauti SSRS pirmenybėse, ji išformuota. Laidos „Futbolas ir politika“ vedėjas klausytojus supažindino su Stalino reakcija į futbolo komandos 1952 m. pralaimėjimą Helsinkyje. Mat „Stalinas tai suvokė kaip politinį pralaimėjimą savo asmeniniam priešui Tito, o komanda SDSA nustojo egzistuoti. Ji paprasčiausiai 1952 rugpjūčio 18 sporto komiteto įsakymu išformuota, o futbolininkai apkaltinti tuo, kad pralaimėjimu „padarė didžiulę žalą

tarybiniam sportui ir tarybinei valstybei“. Stalinas futbolo komandą nubaudė taip, kaip baudžiama karinė dalis, nes jos ir treneris Arkadjevas, ir žaidėjai buvo kariškiai. Stalino logika buvo paprasta: jei karinio dalinio komanda neįvykdė kovinės užduoties, prarado sportinę šalies vėliavą, tokį dalinį būtina išformuoti“. Radijo laidose pateikti dokumentai ir diskursas patikslino istorinių faktų, publikuotų atsiminimuose, spragas.

Olimpinio sporto problematiką laidose atskleidžia nauji dokumentai, pasirodę po 1990 metų, apie SSRS pastangas rengti 1980 m. OŽ Maskvoje, nors dauguma archyvinių duomenų vis dar tebėra įslaptinti. Laidos „Olimpiniai“ TSRS KGB dokumentai“ dalyvė teigia, jog: „pirmą kartą, mintis surengti OŽ Maskvoje kilo dar 1956 balandį, po SSKP XX suvažiavimo, kai SSRS sporto komitetas kreipėsi į SSKP CK su prašymu leisti tartis su TOK apie 1964 m. žaidynių rengimą“. Šią idėją palaikė tik CK sekretorius L. Brežnevas. Visi kiti, tarp jų ir N. Chruščiovas, į siūlymą nekreipė dėmesio, nes tuomet rengtasi pasaulio jaunimo ir studentų festivaliui Maskvoje. Generalinis sekretorius manė, jog „šalis turi žymiai svarbesnių ir rimtesnių uždavinių ir nėra pagrindo leisti lėšas kažkokioms sporto varžyboms“. Kaip pažymėjo laidos dalyvė, reikėjo sulaukti valdžios Kremliuje pasikeitimo, kol galiausiai L. I. Brežnevas pradėjo kampaniją dėl Maskvos iškelimo į olimpinę sostinę. Tačiau nei 1968, nei 1976 metais tai padaryti nepavyko, todėl strategija dėl kitų žaidynių vietos buvo apgalvota iki smulkmenų, kai tuometinis TOK prezidentas, lordas Maiklas Kilaninas, tapo geriausiu SSRS draugu. Prieš balsavimą dėl 1974 m. OŽ rengimo vietos, tarybinė vyriausybė surengė beprecedentę akciją: į Maskvą pakvietė didžiulę užsienio žurnalistų grupę, tarp kurių buvo atvirai antikomunistiškai nusiteikusių, tačiau sovietų vadovybės rizika pasiteisino – Maskva buvo paskelbta 1980 m. olimpiados sostine. Iš laidose pristatytų slaptų KGB dokumentų, dėl pasirengimo 1980 m. OŽ Maskvoje analizės matyti, kad jai įtemptai ruošėsi ne tik sportininkai, treneriai, statybininkai, bet ypač rimtai – specialiosios tarnybos. Antai SSKP CK gavo J. Andropovo (1978 birželio mėn.) pasirašytą dokumentą, „Apie užsienio specialiųjų tarnybų ir užsienio antitarybinių organizacijų užmanymus, ryšium su Olimpiada-80“, kuriame rašoma: „yra patikimų duomenų, kad emigrantų organizacija „Komitetas už Krymo totorių grąžinimą į tėvynę“ jau pradėjo rengti sportininkų grupę, kad jungtų juos į nacionalinių komandų sudėtį, kurie stadione per OŽ atidarymą surengtų viešus provokacinius pasisakymus, lozungus, šūksnius už Krymo totorių gynimą <...> VFR ir kitos kapitalistinės šalys rengia teroristus, kuriuos, kaip turistus, atsiųs į TSRS teroro aktams vykdyti Olimpiados metu <...> JAV, Izraelyje ir va-

karų Berlyne vykdomas darbas, įjungiant į turistų grupes iš TSRS išvykusius žydų tautybės asmenis, kurie nori aplankyti TSRS Olimpinį žaidynių metu“. Sporto ir politikos sąsajas rodo ne tik pasirengimo, bet ir dalyvavimo Maskvos OŽ peripetijos. 1979 m. gruodžio mėn., ryšium su SSRS kariuomenės įvedimu į Afganistaną, prasidėjo Maskvos OŽ boikotas, o „didysis sportas“ tapo „didžiosios politikos“ įrankiu. Boikotą palaikyti išdrįso tik A. Sacharovas ir J. Boner. Žymiai dažniau L. Brežnevas gaudavo kitokio turinio laišku, parašytų sporto veteranų, kuriuose siūlyta, kad „šalies Olimpiniis komitetas per tarybinę spaudą ir radiją pakviestų visų šalių olimpiečius, norinčius, bet neturinčius lėšų, atvykti <...> mūsų tėvynė nenuskurs, o rezonansas bus didžiulis, jei vi-

sas išlaidas prisiimsime sau“, – rašoma 1980 kovo mėn. laiške. Gauta gausybė pasiūlymų, kaip geriau surengti OŽ: „žaidynių metu susirinkusius sveikina poetai, filosofai, oratoriai. Būtų puiku, jei žaidynių dalyvius galėtų pasveikinti brangusis L. I. Brežnevas <...> tikslinga OŽ metu suaktyvinti liaudies draugovių Maskvoje, Minske ir Taline veiklą“. Minėtos laidos redaktorius ir vedantysis komentare pastebėjo, kad: „vargu ar į tokius pasiūlymus atsižvelgė sporto vadovybė, bet galima teigti, kad jų „laikytasi“ – L. Brežnevas kalbėjo OŽ atidaryme <...>“. Sporto ir politikos santykių aspektai laidų dalyvių refleksijų ir archyvinių dokumentų pagrindu kategorizuojami 2 lentelėje.

2 lentelė. *Sporto ir politikos sąsajų kategorijos ir subkategorijos (N = 39)*

Kategori-jos	Subkatego-rijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų teiginių pavyzdžiai
Tikslas	Politinės galimybės per sportą	17	Per paskutinius 75 metus vyko 5 Olimpinės žaidynės, kurių rengimas buvo patikėtas totalitariniams režimams. <...> kartais kai kurių šalių, priimančių Olimpiadą, politika yra priešinga olimpinio judėjimo dvasiai, tai ar gali žaidynės būti apolitiškos. Prieš 100 metų buvo iš butelio išleistas politinio sportininkų lenktyniavimo džinas. Kaskart, kai TOK susieja olimpinį judėjimą su autoritariniais režimais, jis duoda jiems galimybę plačiai reklamuoti jų galią, gebėjimą kontroliuoti tai, kas vyksta jų šalyje <...> parodyti pasauliui jų valdžią ir jėgą. Partinė vadovybė rūsčiai patikslino: reikia ne patyrimo, o pergalių [Futbolas labai gerai derinasi su ta ideologine sovietų valstybės doktrina, kuri bendruomeniškumą kėlė aukščiau individualumo] [Didysis sportas buvo ir liko didžiosios politikos placdarmas ir ginklas] [Turiu pabrėžti, kad Karterio sprendimas boikotuoti žaidynes buvo išprovokuotas sovietų įsiveržimo į Afganistaną 1979 m.] [Olimpinės žaidynės tapo arena, kurioje šalys ir politinės grupės gali padaryti savo pareiškimus]
Pasekmės	Sporto ir politikos sąsajos	19	[Kai kurios šalys priėmė sprendimus boikotuoti žaidynes Maskvoje <...> toks sprendimas, bent jau JAV, sukėlė aštrią diskusiją apie tai, kiek politiniai lyderiai turi teisę panaudoti sportą ir sportininkus savo tikslams] [<...> tai uždėjo didžiulį anspaudą žaidynėms ir turėjo tęsinį 1984 m., kada Sovietų sąjunga ir kai kurios kitos jos satelitės nusprendė boikotuoti OŽ Los-Andžele] [Operacija išlaisvinant įkaitus žlugo, žuvo 9 Izraelio sportininkai, 5 teroristai ir 1 vokiečių policininkas] [Sportininkai, kaip ir visa liaudis, kentėjo, <...> tai susieta su represuotu N. Kovtunu <...> jo šuolio į aukštį rekordas 202 cm ilgam išbrauktas iš visų dokumentų] [Dauguma sportininkų kentėjo dėl to, kad represuoti buvo kas nors jų šeimoje] [Sportininkus dažniausiai kaltino organizavus pasikėsinimus į Vorosilovą <...> po to – į Staliną, bendrai į visus partiečius] [Buvo laikai, kai ledo ritulininkų, futbolininkų sidabras pirmenybėse buvo nesėkmė <...> o po nesėkmės sekė organizacinės išvados] [Treneriai buvo atleisti, o sporto valdininkai liko] [Mūsų laikais už antrąją vietą išmesdavo iš darbo]
Išgyvenimai	Politikos įtaka asmeniui	5	[Pirmiausia, ką iš tų įvykių prisimenu, – sako krepšininkas M. Paulauskas, – tai rugsėjo 5 rytą Miunchene, kai sportininkai, dar nieko nežinodami, priėję prie lango pamatė plakatus su užrašu: „Teroristai ginkluoti sovietiniais Kalašnikovo automatais. Vadinas, ginklus davėte jūs. Jūs – žudikų bendrininkai] [Olimpinės žaidynės tą dieną nevyko, mes nežinojome – vyks jos ar ne] [Kodėl sporto funkcionieriai kovoje už pirmavimą naudoja tokius nespordiškų kovos metodus] [Todėl nemalonu, kad visas organizacinių išvadų sunkumas krito ant komandos pečių, ant žaidėjų, kurie net nesusieti su pralaimėjimu] [Kartais sunku buvo suvokti, kur baigiasi sportas ir prasideda politika, ir atvirksčiai] [Vienas iš maloniausių prisiminimų, kad šalys, boikotavusios olimpiadą, netrukė savo sportininkams atvykti ir dalyvauti asmeniškai]

Laidų dalyvių refleksijos apibūdinamos kategorijomis – „tikslai“, „pasekmės“, „išgyvenimai“. Labiausiai akcentuojama kategorija „pasekmės“, silpniau – „tikslų“ kategorija, o teiginių, sujungtų į kategoriją „išgyvenimai“ dėl politikos ir sporto sąsajų, nurodė mažiausiai informantų. Kategorijos „pasekmės“ turinys reiškia, kad sporto ir politikos santykio įtaka sporto, kaip reiškinių, raidai, sportinei raiškai yra dažniau negatyvi, išsakyta teiginiais: *kai kurios šalys priėmė sprendimus boikotuoti žaidynes; kiek politiniai lyderiai turi teisės panaudoti sportą ir sportininkus savo tikslams; treneriai buvo atleisti, o sporto valdininkai liko. „Politinių galimybių per sportą“ subkategoriją išryškina dalyvių teiginiai: didysis sportas buvo ir liko didžiosios politikos placdarmas ir ginklas; prieš 100 metų buvo iš butelio išleistas politinio sportininkų lenktyniavimo džinas.* Apibūdinamoje kategorijoje „tikslai“ patvirtinama nuostata, kad sportas pripažįstamas kaip politinių tikslų siekimo priemonė. Tokias laidos dalyvių refleksijas apie Maskvos OŽ metu siektus politinius tikslus patvirtina taikytos saugumo priemonės, fiksuotos 1980 gegužės 12 J. Andropovo parašu patvirtintame dokumente „Apie pagrindines saugumo priemones pasirengiant ir pravedant 22-ąją Olimpiadą 1980 m.“. Jame nurodoma, kad: „<...> paruoštas albumas su 3 000 žinomų tarptautinių organizacijų teroristų duomenimis, kurie išsiuntinėti visiems suinteresuotiems KGB organams, pasienio-kontrolės punktams, taip pat socialistinių šalių sandraugos saugumo organams, <...> uždarytas įvažiavimas į šalį 6 000 užsieniečių, <...> tokių užsienio asmenų kategorijų išaiškinimas tęsiamas <...> įvestos specialios saugumo priemonės olimpiečių pažymėjimams apsaugoti nuo klastočių <...> įvedama pilna užsieniečių apžiūra muitinėse, sustiprinama jų kontrolė šalies viduje <...> siekiant išvengti antivišumeninių iššūkių, visi dvasiškai sergantys asmenys, turintys agresyvių polinkių, Olimpiados-80 laikotarpiu bus izoliuojami“. Olimpiadai rengėsi ne tik sovietiniai saugumo organai. Olimpiados-80 organizacinio komiteto sudėtyje buvo per 1 500 asmenų – beveik visi komunistai. Specialiu SSKP CK nutarimu jame, tarsi didžiulėje gamykloje, netgi buvo įvesta partijos sekretoriaus pareigybė. Aktyviai šalies saugumo organams talkino sovietinė milicija. Tai patvirtinama archyvinio dokumentu (1980 gegužės 20), kai abi, KGB ir MVD, rašte SSKP CK pažymėjo, jog: „pavojų atskiruose rajonuose kelia teroristiškai nusiteikę asmenys, nusikaltėliai-recidyvistai, o taip pat psichiniai ligoniai. Vien tik Maskvoje gyvena per 4 000 psichinių ligonių su agresyviais kėslais, o iš viso Maskvoje psichinių ligonių įskaitoje yra 280 000 <...> olimpinio objektų saugumui užtikrinti numatyta 8 525 asmenų (30% etatinių Maskvos

milicininkų), komandiruoti į Maskvą 37 116 milicininkai iš visų TSRS MVD <...> visuomeninei tvarkai olimpinuose objektuose, aerouostuose, geležinkelio stotyje palaikyti paskirti 4 409 žmonės iš vidaus kariuomenės organų, mokymo įstaigų, o ypatingos situacijos atvejui sukurtas specialus rezervas <...> kartu objektuose tvarkai palaikyti milicijos darbuotojų ir karių uniformomis paskirta 12–15 tūkst. žmonių. 7 800 – civilinė apranga, 10 000 – su uniforma“. Iš dokumento turinio matyti apsaugos priemonių įvairovė, grėsmės ir pavojaus sureikšminimas, nes pagal Maskvos Olimpiadoje-80 dalyvavusių skaičių, M. Baryso duomenimis (1982, p. 10–11), joje dalyvavo 5748 sportininkai iš 81 šalies, akredituoti 5391 žurnalistai, 2877 televizijos ir radijo korespondentai. Tai rodo, kad jėgos struktūrų kiekis tvarkai palaikyti, pagal pateikiamus dokumentus, įspūdingas, žymiai viršijantis žaidynėse dalyvavusiųjų skaičių.

Išvados

1. Mokslinės literatūros ir empirinio tyrimo rezultatai leidžia daryti išvadą, kad radijo *Svoboda Dokumenty prošlovo* laidos yra vertingi olimpinio sporto istorijos tyrimo šaltiniai, padedantys išryškinti istorinių įvykių ir faktų detales, nustatyti jų prasmę ir reikšmę, papildyti vieno ar kito sporto įvykio supratimą, tačiau juose daug subjektyvumo, juos reikia vertinti kritiškai, lyginti pasakojimą su išlikusiais dokumentais ar jų fragmentais. Laidose išreikštos ir akcentuotos olimpinio sporto problemos, sporto ir politikos sąsajos, bendri aspektai, neigiamos sovietinio sporto apraiškos, finansiniai, ūkiniai pažeidimai, sudarę didžiulę sporto meistriškumo kėlimo problematiką. Jose analizuojami, tikslinami ir naujai interpretuojami olimpinio sporto istorijos faktai, atspindintys sportinius-politinius konfliktus ne tik tarp kapitalistinio, bet ir socialistinių šalių sporto, nusakomi sporto raidos akcentai, kad mėgėjiškas sportas, jau 1930 m. tapo profesionaliu.
2. Svarbiausia radijo laidų turinio olimpinio sporto tematika – sporto ir politikos sąsajos, išreiškiamos kategorijomis „tikslai“, „pasekmės“, „išgyvenimai“. Sporto ir politikos santykio įtaka sporto, kaip reiškinių raidai, sportinei raiškai yra dažniau negatyvi, tačiau patvirtinama nuostata, jog sportas yra reikšminga ir pripažįstama politinių tikslų siekimo priemonė.

Literatūra

1. Barysas M., 1982, *Aidi kurantų olimpiniai dūžiai*. Vilnius: Mintis.
2. Cotton K., 2007, *Applying Total Quality Manage-*

- ment Principly to Secondary Education. Prieiga per Internetą: <<http://www.nwerel.org/scpd/sirs/9/035.html>>.
3. Nora P., 1992, *Atminties laukas / vietos*. T. 7. [žr. 2009-01-25] Prieiga per internetą: <http://www.eurozine.com/articles/article_2007-10-08-nora-lt.html>
 4. Rüssen J., 1997, Pasakojamosios galios raida, mokantis istorijos. Moralinės sąmonės ontogenezės hipotezė. Istorinė sąmonė ir istorijos didaktika: *Švietimo studijų sąsiuvinis*. (Sud. A. Poviliūnas). Vilnius: Soltertija. P. 28–47.
 5. Senn A. E., 2005, Naujaisiu laikų istorija ir kolektyvinė atmintis. *Kultūros barai*. Nr. 1. P. 18–22.
 6. „Олимпийские“ документы КГБ СССР. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/search/?&ob=1&p=3&df=01.01.0001&dt=01.01.0001>> [žr. 2008 09 05].
 7. Вековой юбилей. Олимпийские церемонии сегодня и сто лет назад. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/460230.html>> [žr. 2008-09-12].
 8. Выступление советских атлетов на Олимпийских играх в 1952 г. Prieiga per internetą: <<http://www.svoboda.org/programs/hd/2002/hd.053102.asp>> [žr. 2009-02-03].
 9. Из истории Олимпийских игр. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/460618.html>> [žr. 2008-10-15].
 10. Истории Запада и Востока. Вышел фильм Стивена Спилберга „Мюнхен“ о трагических событиях, произошедших в 1972 году во время Олимпийских игр. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/134168.html>> [žr. 2008-08-12].
 11. Как побеждали олимпийцы полвека назад: Воспоминания Юрия Теппера. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/460023.html>> [žr. 2008-05-16].
 12. Можно ли разделить Олимпиаду от политики? Мнение американского историка Олимпийских игр. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/460023.html>> [žr. 2009-10-25].
 13. Олимпиада-64. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/461354.html>> [žr. 2008 01 05].
 14. Спортивные игры 1952 года. Prieiga per internetą <<http://www.svoboda.org/programs/hd/2002/hd.053102.asp>> [žr. 2009-02-03].
 15. Столетие спорта. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/article/127162.html>> [žr.2009-06-23].
 16. У истоков советского спорта. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/460230.html>> [žr. 2008-11-21].
 17. Футбол и политика. Prieiga per internetą: <<http://www.svobodanews.ru/content/transcript/134168.html>> [žr. 2007-10-03].

THE FORMATION OF OLYMPIC SPORT MEMORY IN SVOBODA RADIO BROADCASTS: CONTENT ANALYSIS

Lauras Grajauskas, Regina Tamulaitienė

Summary

The article presents the analysis of Svoboda radio broadcasts Dokumenty prošlovo as the unit of analysis of the qualitative data on sport topics in the years 2000–2008. In the research are studied the ways and elements of the formation of sport memory that comprise the content of the broadcasts, the discourse meaningful interpretative analysis of the data on the topics of sport when sport as a social cultural phenomenon constantly makes the historical consciousness topical. The aim of the research is to analyze the radio broadcasts on physical education and sport history. The basis of the research is comprised of the problem question: what is the content of radio broadcasts on the topics of sport, what new aspects of physical education and sport history are analyzed, what is their interpretation and evaluation?

The mixed purposive selection was used in the research, radio broadcasts (N=17), sources of archives presented in them (N=33), presenters, participants and listeners (N=39) comprised the sample of the research. The qualitative analysis was performed according to the meaningful nests (Cotton, 2007) which helped to determine categories and subcategories representing sport representatives' experience, to augment the characteristic of various stages of physical education and sport history, to distinguish their features.

Most radio broadcasts are a valuable source for the research on physical education and sport history which helps to highlight and concretize the details of sport historical events, to determine their significance and importance comparing the narration with extant documents or their fragments, to complement the understanding of one or another sport event. However, subjectivity is inevitable in them; they have to be critically evaluated. The most important topics of the content of radio broadcasts are the links between sport and politics which are expressed in the categories “aims”, “outcomes”, “experience”. The influence of the relation between sport and politics towards sport as the development of the phenomenon and sportsmen's expression is more often negative, the attitude is confirmed that sport is the important and appreciable means to achieve political aims.

Keywords: historical memory, Olympic sport, sport history, sport politics, content analysis.

OLIMPINIO SPORTO ATMINTIES KONSTRAVIMAS RADIJO SVOBODA LAIDOSE: CONTENT ANALIZĖ

Lauras Grajauskas, Regina Tamulaitienė

Santrauka

Straipsnyje pateikiama *radijo Svoboda* laidų *Dokumenty pro šlovo*, kaip kokybinių duomenų analizės vieneto (angl. *unit of analysis*) sporto tematika 2000–2008 metais, analizė. Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokie sporto atminties konstravimo būdai ir elementai sudaro laidų turinį, kokia duomenų sporto tematika prasminė-interpretacinė analizė, kai sportas, kaip socialinis-kultūrinis reiškiny, kiekvieną kartą aktualizuoja istorinę sąmonę. Tyrimo tikslas – išanalizuoti radijo laidas kūno kultūros ir sporto istorijos tematika. Tyrimo pagrindą sudaro probleminiai klausimai: kokie olimpinio sporto istorijos aspektai analizuojami, kaip jie interpretuojami ir vertinami radijo transliacijų sporto klausimais kontekste.

Tyrimui taikyta mišrioji tikslinė atranka. Tyrimo imtį sudarė transliuotos radijo laidos (N = 17), jose pateikti archyvų šaltiniai (N = 33), reflektavę vedantieji, dalyviai ir klausytojai (N = 39). Kokybinė analizė atlikta pagal nurodomus prasminius lizdus (Cotton, 2007), kurie padėjo nustatyti kategorijas ir subkategorijas, reprezentuojančias sporto atstovų patirtį, išgyvenimus, papildyti įvairių olimpinio sporto istorijos tarpinių charakteristiką, išskirti jo bruožus.

Dauguma radijo laidų yra vertingas sporto istorijos tyrimo šaltinis, padedantis išryškinti ir konkretizuoti didžiojo sporto istorinių įvykių detales, nustatyti jų prasmę ir reikšmę, lyginant pasakojimą su išlikusiais dokumentais ar jų fragmentais, papildo vieno ar kito sporto įvykio supratimą, tačiau jose neišvengiama subjektyvumo, jas reikia vertinti kritiškai. Išryškėjusi svarbiausia radijo laidų turinio tematika – sporto ir politikos sąsajos – reiškiamos kategorijomis „tikslai“, „pasekmės“, „išgyvenimai“. Sporto ir politikos santykio įtaka sporto, kaip reiškinio, raidai, sportininkų raiškai yra dažniau negatyvi – jose patvirtinama nuostata, jog sportas yra reikšminga, pripažįstama politinių tikslų siekimo priemonė.

Prasminiai žodžiai: istorinė atmintis, olimpinis sportas, sporto istorija, sporto politika, content analizė.

Įteikta 2009-07-10